

אך אם היו שנים, כותבין עדות, ואין עושיין דין. שאין בית דין פחות משלשה.⁽⁴⁷⁾

ואמר רב חסדא לא שנו אלא כשנכנסו לבקרו ביום.

אבל אם נכנסו לבקרו בלילה, אפילו שלשה, רק כותבין עדות, ואין עושיין דין, אפילו לאחר מכן, כשהאיר היום.

מאי טעמא? משום דבשעת כניסתם הוה להו עדיב. שהרי אינם יכולים לדון בלילה. ולמחרת כשבאו לדון, אינם יכולים לדון על פי ראייתם בלילה, כי אין עד נעשה דיין.⁽⁴⁸⁾

אמר ליה: אין, הכי קאמונא!

שנינו במשנה: דיני נפשות דנין ביום וכו'.
ודנה הגמרא: מנחני מילי?

אמר רב שימי בר חייא: אמר קרא [במדבר כה] לגבי החוטאים בבעל פעור, "והוקע אותם לה' נגד השמש", בעוד השמש מאירה.

אמר רב חסדא: מניין ל"הוקעה" שהיא תלייה? — דכתיב שאמרו הגבעונים [שמואל ב' כא] "והוקענום לה' [את בני שאול] בנבעת שאול, בחיר ה'".

וכתיב [שמואל ב' כא] "ותקח רצפה בת לה-א איה את השק, ותטהו לה אל הצור בתחלת

שיש להם בירור מוחלט על פי ראייתם. ובדיני ממונות לא שייך בירור מוחלט אלא מכח "הודאת בעל דין".

ונפקא מינא, יעויין במנחת חינוך (מצוה תט) שדן האם בדיינים שדנו על פי ראיית עצמם שייך בהם הפסול של "נמצא אחד מהם קרוב או פסול, עדותם בטלה".

והנה, אם נאמר, שראייתם מועילה מדין עדות, אכן יש לפסול עדות מדין "נמצא אחד מהם קרוב או פסול".

אך, אם אינה כעדות, אין לפוסלם. דבדיינים לא שייך פסול זה.

47. ואפילו אם יצטרף אליהם אדם נוסף אח"כ, אינם יכולים לדון, ד"אין עד נעשה דיין". כדלהלן.

דעת הרמב"ם היא שמן התורה אין צריך שלשה דיינים כדי לדון, ובחד סגי. והקשה הקצות החושן [סימן ז סק"ו], אם כן מדוע לא יעשו דין, הא מדרבנן עד נעשה דיין? [כדאשכחן גבי קיום שטרות, שאינו אלא מדרבנן, ועד נעשה דיין, ועיין כאן בתוספות

ד"ה "ואין עד נעשה דיין"].

ותירץ, דלא אמרינן מדרבנן עד נעשה דיין אלא בגוונא שאין צריך את גוף העדות רק מדרבנן, כגון בקיום שטרות, אך היכא שהעדות נצרכת מן התורה, וראו את העדות בזמן שאינם יכולים לדון מדרבנן, אין עד נעשה דיין. לפי שכבר נעשו עדים ולא דיינים. עיי"ש.

48. מדוע אין עד נעשה דיין:

א. לדעת הרשב"ם, גזירת הכתוב היא, דכתיב "ועמדו שני האנשים", ודרשינן בשבועות (ל א), בעדים הכתוב מדבר, "לפני ה'", היינו לפני הדיינים. ואשמעינן קרא שצריך להעיד שנים לפני הדיינים. אבל העדים אינם חוזרים ויושבים ודנים.

[ולטעם זה יש לדון, האם פסולו הוא משום דבעינן עדים בעמידה ודיינים בישיבה, או דילפינן שאין העדים ודיינים אותם האנשים. ועיין בקצות החושן סי' ז סק"ד, ובקובץ שיעורים (אות של), ובחידושי ר' אריה ליב מאלין סי' לה].

ב. בתוספות הביא טעם נוסף, אין עד נעשה

קציר". שהיו בני שאול התלויים, מגולים, והיא כסתה אותם.

וכתיב [במדבר כה] "ויאמר ה' אל משה: קח את כל ראשי העם".

ודנה הגמרא: אם העם חטאו, ראשי העם מה חטאו?

אמר רב יהודה אמר רב: אכן ראשי העם לא חטאו, ולא נידונו על כך, אלא כך אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: חלק להם בתי דינין. שראשי העם יתחלקו לכמה בתי דינים כדי לדון את החוטאים.

ודנה הגמרא: מאי טעמא הוצרכו לדון את החוטאים בכמה בתי דין?

אילימא משום שאין דיין בית דין אחד דיני נפשות של שנים אנשים ביום אחד.

והאמר רב חסדא: לא שנו שאין דנים שני אנשים ביום אחד אלא בשתי מיתות, כדי שיהיו בית דין עסוקים רק בענין אחד, ולא יפריע להם העיסוק בשתי מיתות שונות מלחפש כל הצורך. אבל במיתה אחת על עבירה אחת, דינין!

ובמעשה בעל פעור היתה מיתה אחת לכולם, בסקילה, על עבירה אחת של עבודה זרה!

אלא, לשם כך היו צריכים להעמיד כמה בתי דינים, כדי שישוּב חרון אף מִיִּשְׂרָאֵל. כי

כאשר הקב"ה רואה שכולם עסוקים לקנא לכבודו, אז שב חרון אפו.

שנינו במשנה: דיני ממונות גומרין בו ביום בין לזכות בין לחובה. דיני נפשות גומרים בו ביום לזכות, וביום שלאחריו לחובה.

ודנה הגמרא: מנחמי מילי שדיני נפשות טעונים לינה של לילה לפני הכרעת הדין?

אמר רבי חנינא: דאמר קרא [ישעיהו א] על ירושלים, שבעבר "מלאתי משפט. צדק ילין בה". היו מחפשים את הצדק ומלינים את הדין. ואולם, "ועתה מרצחים". אין הם מחפשים את הצדק ואינם מלינים את הדין, ולכן הם קרויים מרצחים. ומוכח שיש להלין את הדין, ולא להכריע בדיני נפשות בו ביום.

ורבא אמר: מהבא [ישעיהו א] "אשרו חמוץ" — אשרו דיין שמחמוץ, שמשאה את דינו, מלין אותו כדי שייצא הדין לאמיתו.

ואידך, רבי חנינא סבר, שהכתוב אומר אשרו "חמוץ", חזקו את הנגזל, ולא את ה"חמוץ", הגזלן.

והיינו, כגון מי שתבע את חברו, שיחזיר לו את הלואתו, והלה טוען שנתן לו משכון על ההלואה והתקלקל המשכון, נזקקים בית דין תחילה לתביעת המלוה, ומוציאים ממנו את הממון, ורק אחרי כן דנים בתביעת המשכון של הלווה.

ואידך, רבא, שלמד מ"אשרו חמוץ", האי

הזמה לא יוכלו לקבלה, כיון שהם בעלי דינים. ועיין חידושי ר' שמואל כתובות ס"ס יט.

ג. ברמב"ן מבואר, שאין עד נעשה דיין, כיון שאינם יכולים ללמד על עצמם זכות או חובה.

דיין, משום דהוי עדות שאי אתה יכול להזימה. כיון שהם עצמם עדים ודיינים לא ירצו לקבל הזמה על עצמם.

ולטעם זה, יש להעיר, שאפילו אם ירצו לקבל

קרא ד"מלאתי משפט", מאי עביד ליה?

כדרבי אלעזר אמר רבי יצחק.

דאמר רבי אלעזר אמר רבי יצחק: כל תענית שמלינין בו את הצדקה, שאין נותנים בה צדקה לעניים ביום התענית עצמו, כאילו שופך דמים. כי העניים עיניהם נשואות לצדקה המתחלקת כרגיל ביום התענית, והם נשארים רעבים. שנאמר "מלאתי משפט, צדק ילין בה, ועתה מרצחים".

והני מילי כאשר היו נוהגים לתת לעניים בתענית, בריפתא, לחם ותמרי, שאפשר לאוכלם מיד, והעניים מצפים להם כדי לאכלם בסוף התענית. אבל בזווי, חיטי ושערי — לית לן בה. שאם נהגו לחלק לעניים כסף, או חטים ושעורים, שאינם עומדים לאכילה מידית, אין העניים מסתמכים שיאכלו מהם בסוף התענית, ולכן, אין עול גדול בהשהיית הנתינה עד מחר.

שנינו במשנה: לפיכך אין דנין דיני נפשות בערב שבת.

ודנה הגמרא: מאי טעמא?

ומבאר: משום דלא אפשר.

כי היכי ליעבד?

שמא תאמר, לידייניה במעלי שבתא, יתחילו לדון בערב שבת, וליגמריה לדיניה [לזכות] בו ביום, במעלי שבתא —

אי אפשר לעשות כן, כי הרי יש לחוש דילמא חזו טעם לחובה, ואז בעו למיעבד הלנת דין, בליל שבת.

שמא תאמר, לדייניה במעלי שבתא, ואם

יראו טעם לחובה ילינו את הדין בליל שבת, וליגמריה בשבתא, וליקטליה בשבתא —

אי אפשר לעשות כן, כי אין רציחה דוחה את שבת.

שמא תאמר, וליקטליה לאורתא, בליל מוצאי שבת —

אי אפשר לעשות כן, כי "נגד השמש", בעוד השמש זורחת, בעינין.

שמא תאמר, וליגמריה לדיניה בשבתא, וליקטליה בחד בשבתא, ביום ראשון.

אי אפשר לעשות כן, כי נמצא אתה מענה את דינו, לאחר שנגמר דינו למיתה בשבת.

ושמא תאמר, נידייניה במעלי שבתא, ונגמריה בחד בשבתא, ונהרגנו בו ביום, ולא יהיה בכך עינוי הדין, כי כל עוד לא נגמר הדין מצפה הנידון להצלה —

אי אפשר לעשות כן, כי מינשו טעמייהו. כשיבואו הדיינים לגמור את הדין ביום ראשון, יתכן והם ישכחו את טעמם לחייב ביום ששי.

ומקשה הגמרא: האם יתכן לומר שישכחו אף על גב דשני סופרי הדיינין עומדים לפניהם, וכותבין דברי המזכין ודברי המחייבין? —

ומתרצת הגמרא: נחי דבפומא, את הטעם שאמרו הדיינים לחייב כתבין סופרי הדיינים, ויזכרו את יסוד הטעם, אבל ליבא דאינשי, את מחשבת הלב להעמיד את הטעם באופן מיושב, אינשי, יכולים הם לשכוח, הלכך לא אפשר לדון בערב שבת ולגמור ביום ראשון.

ומביאה עתה הגמרא דיון בין רבי יוחנן לריש לקיש, לגבי קבורת מת מצוה בשבת, אם כי אין ענין זה נוגע לכאן, משום שבסוף הדיון תשאל השאלה שתהיה מיתת בית דין דוחה שבת, שהוא מהענין שלפנינו.

אמר ליה ריש לקיש לרבי יוחנן: ותהא קבורת מת מצוה דוחה שבת מקל וחומר מהעבודה של הקרבנות במקדש, שדוחה שבת.

ומה עבודה, שדוחה שבת — קבורת מת מצוה דוחה אותה, מלימוד מיוחד "ולאחתו", וכפי שמבארת הגמרא:

כדתניא: נאמר בתורה לגבי נזיר, שאסור לו להיטמא בטומאת מת, והוסיפה התורה לומר, שאפילו לקרוביו שמתו, הוא לא ייטמא.

ודנה הברייתא: אמר הכתוב לגבי נזיר [במדרב ו] "לאביו ולאמו, לאחיו ולאחתו, לא יטמא להם במותם".

"לאחתו", מה תלמוד לומר?⁽⁴⁹⁾ הרי מקרא זה מיותר הוא, לפי שכבר אמרה תורה "על נפש מת לא יבוא", ולא הוציאה את קרוביו מכלל האיסור, ולכן שואל התנא מה בא הפסוק המיותר הזה ללמדנו?

הרי שהיה הולך לשחוט את פסחו, ולמול את

בנו, ששני דברים אלו חמורים הם, שחייבים כרת על ביטולם, ושמע שמת לו מת קרוב, יכול יטמא למתו ויהיה נדחה מקרבן פסח, או ידחה את מילת בנו כדי להתעסק בקבורת מתו?

אמרת "לא יטמא"!

יכול כשם שאינו מטמא לאחתו, כך אינו מטמא ל"מת מצוה", שהוא מת שאין לו קוברים?

תלמוד לומר "ולאחתו".

מלמד יתור הכתוב כי רק לאחתו הוא דאינו מטמא, על אף שהוא מצווה להיטמא לה אם לא היה נזיר, אבל מטמא הוא למת מצוה, על אף שבכך תבטל מצות קרבן פסח או מצות מילה.

ושאל ריש לקיש את רבי יוחנן: אם כן, שבת, שנידחת מפני עבודה, אינו דין שתהא קבורת מת מצוה דוחה אותה?

אמר ליה רבי יוחנן: רציחה, הריגת המחוייב מיתה בכית דין תוכיח, שדוחה את העבודה, שאם רצה הכהן לעבוד, והוא חייב מיתה, לוקחים אותו והורגים אותו, שנאמר "מעם מזבחי תקחנו למות"⁽⁵⁰⁾ ואינה דוחה את השבת.

ומ"לאחתו" נלמד על כך שאפילו יתבטל מפסח וממילה, בכל זאת יטמא למת מצוה.

50. ובתנאי שאינו עובד על המזבח, שאז ממתנים לו שיעבוד ואין לוקחים אותו להריגה מעל המזבח. רש"י

49. עיין ברש"י שמביא את דברי הספרי, שמ"אביו" לומדים שטמא הוא למת מצוה, "לאמו" בא ללמד שאם היה הנזיר כהן, שיש עליו שתי קדושות, בכל זאת הוא מיטמא למת מצוה, ו"לאחיו" בא ללמד שאם היה הנזיר כהן גדול, בכל זאת הוא מיטמא למת מצוה,